

OCENE, UGOTOVITVE IN STALIŠČA KOMISIJE

1. Pristojne službe nacionalnih parlamentov držav Evropske unije in širše delajo pogoste raziskave o načinu in učinkovitosti nadzora nad dejavnostjo obveščevalnih in varnostnih služb oz. nadzora nad obveščevalno-varnostnim sistemom v posamezni državi, zlasti v zadnjem obdobju, po številnih terorističnih napadih, ko je večina držav povečala pooblastila obveščevalno-varnostnih služb s posegom v temeljne pravice državljanov in državljanov. Ob navedenih raziskavah se zastavljajo tudi vprašanja ali obstoječi nadzori zadostujejo za učinkovito in zakonito delovanje obveščevalnih in varnostnih služb ali pa bi bilo potrebno ustanoviti dodatne institucije za učinkovitejši nadzor. Zadnja tovrstna raziskava je bila narejena v prvi polovici leta 2016 in je pokazala, da različne vrste nadzorov nad obveščevalnimi in varnostnimi službami potekajo v okviru izvršne oblasti; Zakonodajna oblast pa nadzor izvaja preko pristojnega delovnega telesa, ki ima največ pristojnosti in odgovornosti o tem, kaj in kako delajo nacionalne obveščevalno-varnostne službe. Raziskava je tudi pokazala, da je navedeni parlamentarni nadzor učinkovit in zadosten. Nobena od sodelujočih držav za izvajanje nadzora obveščevalno-varnostnih služb ne načrtuje sprememb v nadzorni obliki ali dodatne nadzornike v obliki posebnega pooblaščenca in podobno. Iz navedenega sledi, da ustava oz. njej enakovreden akt zagotavlja najpomembnejšo pravno podlago za parlamentarni nadzor nad obveščevalno-varnostnim sektorjem, ker je po večini ustav nacionalno-varnostna struktura v pristojnosti izvršne veje oblasti. Izvršna veja pa je odgovorna parlamentu. Zato je ustava tako učinkovit način za zaščito pristojnosti parlamenta nad tem, tako pomembnim, a zelo občutljivim področjem za kršitev človekovih pravic. Ta nadzorna pristojnost je dodatno okrepljena še s posebnim zakonom in poslovníkom. Učinkovitost in stabilnost parlamentarnemu nadzoru pa daje predvsem to, da je na čelu parlamentarnega nadzornega telesa opozicija, ki ima v njem tudi večino. Koalicijski člani pa so tisti, ki konstruktivno kontrolirajo obveščevalne službe in opozicijsko večino, da eni in drugi ne presežejo zakonskih pooblastil in da je nadzor učinkovit in zadosten.
2. Po slovenski zakonodaji se parlamentarni nadzor izvaja nad delovanjem Slovenske obveščevalno-varnostne agencije, Obveščevalno-varnostne službe Ministrstva za obrambo ter Vojaške policije, Uprave kriminalistične policije ter Nacionalnega preiskovalnega urada glede izvajanja prikritih preiskovalnih ukrepov ter nadzor nad dejavnostjo Kriminalistične obveščevalne dejavnosti (KOD), ki se v Sloveniji kot relativno nova dejavnost ukvarja s pridobivanjem in obdelovanjem obveščevalnih podatkov. Pri slednji ne gre samo za usmerjeno zbiranje podatkov o kriminalni aktivnosti za določen predkazenski postopek ampak Policija na ta način zbira in obdeluje tudi podatke, ki nimajo neposredne povezave s kriminaliteto ali s točno določenim kaznivim dejanjem. Gre za podatke, ki morda bodo v nadaljevanju z umestitvijo v določeno celoto postali pomemben segment končnega kriminalistično -obveščevalnega procesa.
3. Na podlagi nadzora nad dejavnostjo obeh obveščevalnih služb in v zakonu predloženih poročilih s strani služb, Komisija ugotavlja, da sta službi v letu 2015 imeli intenzivno bilateralno in multilateralno sodelovanje. Mednarodno sodelovanje služb in njunih predstojnikov ter ekspertov je odraz dobrega dela ob zelo omejenih sredstvih in kadrih, kar velja za vse institucije, ki sestavljajo slovenski obveščevalno-varnostni sistem. Mednarodno sodelovanje, ki ga SOVA izvaja na podlagi 7. člena ZSOVA, OVS MO pa na podlagi 5. in 6. odst. 33. člena ZObr-1, po ocenah Komisije negira navedbe iz anonimnih sporočil glede učinkovitosti dela SOVE in njenega direktorja.

4. Komisija je od sredine januarja 2015 dalje, na številnih sejah obravnavala varnostne razmere doma in v EU in spremljala begunsko in migracijsko pot, del katere je bila tudi R Slovenija. Komisija je vztrajala na izvajanju Schengena ob prehodu migrantov, opozarjala na možne prehode tujih terorističnih borcev oz. pripadnikov skrajnih skupin in gibanj z namenom, da poveže celoten obveščevalno-varnostni sistem v skupno delovanje za pomoč pri odločanju Vladi in za zagotavljanje varnosti slovenskih državljanov in njihovega premoženja. Komisija ocenjuje, da je na ta način, skupaj z Državnim zborom dala pristojnim službam dodaten zagon in motiv za uspešno in učinkovito delo. Ocena Komisije je, da je bilo njeno delo s tega vidika uspešno, saj so predstojniki služb redno in natančno poročali na sejah komisije o dejstvih in varnostnih vidikih begunske in migrantske problematike.
5. Na podlagi opravljenih sej, pogovorov s predstavniki ministrstev, Policije, OVS MO in SOVA ter na podlagi dokumentov, ki so jih službe predložile KNOVS, ocenjujemo, da je sodelovanje in izmenjava podatkov med službami potekala dobro (odlično). Svet za nacionalno varnost, ki je posvetovalni organ predsednika Vlade in ima neposreden vpogled v strateška, varnostna in zunanjepolitična vprašanja, se je v letu 2015 sestal šestkrat z namenom obravnave ocene ogroženosti RS z vidika mednarodnega terorizma ter z ukrepi Policije pri tem. Komisija pa je s sprejetimi sklepi dodatno spodbujala deležnike obveščevalno-varnostnega sistema k skupnemu delovanju in sodelovanju.
6. V letu 2015 smo se v Sloveniji prvič po letu 1990 soočili z enim največjih varnostnih izzivov od kar imamo svojo državo. Do leta 2015 je bila varnost nekaj samoumevnega. Ocenjujemo, da so bili sprejeti sklepi Komisije koristno opozorilo, tako jih je sprejemala tudi Vlada, saj so bili realizirani s podrobno razdelanimi stališči Vlade.
7. Več sodelovanja s strani Vlade in pristojnih organov Policije pa bi Komisija želela tudi pri razjasnitvi vprašanj o delovanju predhodnice SOVE, ki je bila aktivno prisotna še v prvi polovici leta 1990. Gre za določena vprašanja nekdanje Službe državne varnosti, ki jih je v okviru sklepov in poročila izpostavila komisija prav tako v letu 2015.
8. Za učinkovit parlamentarni nadzor nad obveščevalno-varnostnimi službami, zlasti pri njihovih pooblastilih, ki množično posegajo v človekovo zasebnost, je nujno potrebno, da Komisija vselej pravočasno dobi informacije o vladnih namenih in odločitvah glede delovanja varnostnega sektorja in glede vseh varnostnih vprašanj ter zakonskih sprememb. Komisija in posledično Državni zbor ne moreta imeti močnih argumentov, če Komisija pride do informacije, ko je le-ta že v javnosti. V primeru vira, ki je sodeloval v okviru Kriminalistične obveščevalne dejavnosti, je bila Komisija postavljena pred izvršeno dejstvo in ni imela druge možnosti, kot da način sodelovanja, ki je vir informacij pripeljal oz. spodbudil v tako obliko sodelovanja, ostro zavrne.
9. Komisija se je v letu 2015 srečala s problemom pretoka informacij na področju gospodarske dejavnosti, predvsem prodaje državnega premoženja (Telekom Slovenije). Pri tovrstnih vprašanjih ima Komisija vedno težave z dokazovanjem pristojnosti na podlagi določb ZPNOVS. V juniju 2015 je morala Komisija kar nekaj časa vztrajati, da je dobila vpogled v informacije, ki jih je pred tem sprejela celotna vlada z državnim sekretarjem na MF. Ko gre za informacije o institucijah na področju upravljanja z državnim premoženjem, Komisija ugotavlja, da so ji tovrstni podatki težko dostopni, kar je lahko tudi eden od pokazateljev, da na tem področju obstajajo interesne skupine in lobiji, ki želijo obvladovati vse informacije, tudi obveščevalnih in varnostnih služb.

10. Komisija ob ponovnih hišnih preiskavah v Državnem zboru ter na sedežu največje opozicijske stranke, decembra 2015, ugotavlja, da omenjeni posegi izvršne oblasti s pomočjo sodne veje v zakonodajno oblast vsakih toliko časa poskušajo ustrahovati moteče posameznike (primeri dosedanjih hišnih preiskav v prostorih DZ: Zmago Jelinčič, Andrej Magajna, mag. Alenka Bratušek, mag. Andrej Šircelj) ali parlamentarne stranke. Zaseg in zavarovanje ter pregled in preiskava vseh elektronskih podatkov, ki so na strežnikih in drugih nosilcih, ki jih uporablja zakonodajna veja ali parlamentarna politična stranka, so najprej vprašljivi z vidika načela sorazmernosti na očitano kaznivo dejanje, ki pa se po dolgotrajnih postopkih na koncu izkaže, da tega kaznivega dejanja (Jelinčič, dr. Pogačnik, dr. Jelušič, Štihec, Magajna in zadnji primer mag. Alenka Bratušek) nikoli ni bilo.
11. Tehnološki napredek omogoča vse bolj obsežen elektronski nadzor, to pa zmanjšuje zasebnost posameznikov oz. državljanov. Danes je razlika med ciljno usmerjenim elektronskim nadzorom za potrebe preiskav v predkazenskih postopkih in obsežnim elektronskim nadzorom za preprečevanje groženj v okviru zagotavljanja nacionalne varnosti vse tanjša oz. manj jasna. Komisija opozarja, da je elektronski nadzor področje, kjer je zloraba preprosta, za družbo kot celoto pa ima lahko zelo škodljive posledice. Komisija priporoča Vladi, da zaposleni strogo sledijo navodilom strokovnjakov obveščevalnih služb glede varovanja tajnih podatkov. Upoštevanje varnostnega protokola na posameznih funkcijah in pri posameznih nalogah je sestavni del dobro opravljene naloge.
12. Komisija ponovno opozarja¹ na varnostno kulturo pri ravnanju s tajnimi podatki na vseh področjih dela pri organih v državni in javni upravi. Neodgovorno ravnanje posameznikov ali posameznih institucij z navedenimi podatki ima v demokratični družbi lahko zelo škodljive posledice; spodkopava pa tudi zaupanje javnosti v državo. Zato Komisija podpira stališče državnega sekretarja Boštjana Šefica, ki se zavzema, da bi se varnostna kultura pri ravnanju s tajnimi podatki izboljšala tako na političnem, strokovnem in varnostnem področju.
13. Zaradi nastale varnostne situacije v regiji in širše je Komisija za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb v letu 2015 še bolj intenzivno sodelovala z obveščevalno-varnostnimi službami ter Policijo tudi v smislu opozarjanja, da postaja varnost dobrina, ki ni več sama po sebi umevna. Smrt mladega policista pri Brežicah, ki ga je umoril 22-letni državljani ZRN ter nekateri drugi zelo tragični dogodki opozarjajo, da živimo v času, ko moramo sami poskrbeti najprej za svojo varnost. Komisija pripominja, da sklep KNOVS, ki ga je potrdil Državni zbor, opozarja, da je zaradi novonastalih sprememb v varnostnem okolju potrebna nadgradnja močno podhranjenega in nestimulativnega obveščevalno-varnostnega sistema. Komisija opozarja, da navedeni sklep še ni realiziran v zadostni meri. Nekaj sredstev je Vlada že zagotovila v letu 2016, vendar ne v zadostni meri, varnostna situacija pa se ne umirja in ne kaže, da se bo v bližnji prihodnosti. Vlada je v odgovoru na sklepe 10. seje zapisala, da bo pri razdelitvi finančnih sredstev v okviru proračuna za leti 2017 in 2018 zagotovila dovolj sredstev za učinkovito delovanje obveščevalno-varnostnega sistema, zato Komisija pričakuje, da bo navedeni sklep realiziran v zadostni meri.

* * *

¹ Na to smo opozorili že v Poročilu o delu Komisije za leto 2014.

Komisija za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb na podlagi 34. člena ZPNOVS (Ur.l. RS, št. 26/03) predlaga Državnemu zboru Republike Slovenije, da sprejme naslednji

sklep:

1. Državni zbor Republike Slovenije se je seznanil s Poročilom o delu Komisije za nadzor varnostnih in obveščevalnih služb v letu 2015.
2. Državni zbor predlaga Vladi Republike Slovenije ter pristojnim obveščevalnim in varnostnim službam, da ocene, ugotovitve in stališča Komisije za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb upoštevajo pri nadaljnjem delu in sodelovanju z Državnim zborom in parlamentarno Komisijo za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb.